

Ущина 2003: Ущина, В.А. Соціолінгвістична категорія домінантності та її реалізація в англomовному політичному дискурсі [Текст] : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 19 с.

Фоменко 1998: Фоменко, О.С. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки ХХ століття) 1998 года. [Текст]: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київ. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 1998. – 18 с.

Фоменко 1998: Фоменко, О.С. Політичний дискурс демократичного суспільства [Текст] / О.С. Фоменко // Вісник Київського університету. – Іноземна філологія. 1998. – Випуск 27. – С.10-12. – Бібліогр.: с. 12.

Шевченко 2005: Шевченко, І.С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу [Текст] // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / І.С. Шевченко (ред.). – Харків: Константа, 2005. – С. 9-20. – Бібліогр.: с. 20.

Шевченко, Морозова 2003: Шевченко, І.С., Морозова, Е.И. Дискурс как мыслекоммуникативное образование [Текст] / И.С. Шевченко, Е.И. Морозова // Вісник ХНУ. – Сер. Романо-германська філологія. – 2003. – № 586. – С. 33-38. – Бібліогр.: с. 38.

Рассмотрены вопросы выделения политического дискурса как разновидности дискурса и определение политических дебатов как типа аргументативного политического дискурса; очерчены особенности классификации типов дискурса во взаимосвязи с проблемой выделения функциональных стилей и стилиевого варьирования языка и с точки зрения выявления конститутивных признаков политического дискурса; определены особенности политических дебатов как четко структурированного и специально организованного публичного обмена мнениями между двумя сторонами по актуальной теме.

Ключевые слова: политический дискурс, политические дебаты, функциональный стиль, теория аргументации, теория конфронтации.

The issue of defining a political discourse as a type of discourse and political debates as a type of a political discourse of argumentation is analysed; the peculiarities of types of discourse classification in interrelation with the problem of stylistic variety of speech and functional styles differentiation are determined from the point of view of constitutive features of political discourse determination; the peculiarities of political debates as a distinctly structured and specially organized public exchange of views among two parties on the relevant topic are defined.

Keywords: political discourse, political debates, functional style, argumentation theory, confrontation theory.

Надійшла до редакції 25 січня 2010 року.

Юлія Волянська

ББК Ш1Г(0)6+Ш10*50

УДК 81'42:81-11

ТИПОЛОГІЧНІ РІЗНОВИДИ ПОВТОРУ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ ДУМЦІ

У статті простежено еволюцію лінгвістичних поглядів на художній повтор та його кваліфікаційні ознаки. Запропоновано основні критерії укладання типології повтору й подано власну типологію повтору з урахуванням структурно-стилістичного критерію, особливостей мовного вираження, специфіки лінеарності, семантичного наповнення, точності відтворювання мовних одиниць, функційних різновидів, психолінгвістичного критерію, експлікації, частотності вживання в тексті тощо.

Ключові слова: повтор, типологія повтору, стилістична фігура.

У сучасній лінгвістичній думці повтор справедливо вважається багатоаспектним, складним і різнофункційним явищем. За останні десятиліття у вітчизняній науці накопичено досить ємний матеріал у галузі дослідження повтору, що потребує осмислення та певного узагальнення. До цього часу, незважаючи на стабільну цікавість до проблеми повтору, варто відзначити недостатню розробленість питання про розуміння його як одного із елементів ідіостилю поета або стилістичного прийому в межах конкретного періоду в літературі.

Варто зазначити, що для встановлення типології повтору важливим постає врахування ємної кількості критеріїв (структурних, функційних, семантичних, стилістичних тощо).

Метою статті постає аналіз наявних на сьогодні класифікаційних параметрів ітерацій і встановлення типології повтору. Усе це зумовлює необхідність розв'язання таких завдань: 1) простежити еволюцію лінгвістичних поглядів на художній повтор; 2) типологізувати повтор з урахуванням структурного, стилістичного, функційного, семантичного, психолінгвістичного тощо критеріїв.

Зупинимось детальніше на системі типів і видів повтору, запропонованих мовознавцями. Традиційно повтори поділяються:

1) відповідно до мовного рівня – на фонетичні, лексичні, синтаксичні, граматичні тощо;
 2) залежно від точності відтворювання мовних одиниць – на повні та часткові;
 3) відповідно до функцій у мові – на композиційні (анафора, епіфора, паралелізм, хіазм тощо), номінативно-експресивні;

4) за місцем розташування повторюваних компонентів – на контактні, сумісні, дистантні;

5) залежно від семантично-стилістичного призначення повтори поділяються на: а) ті, що вживаються для виділення, підкреслення в тексті певного слова, для обігрування певних лексем або значень; б) такі, що передають семантику роздумів, сумнівів, вагань мовця; в) ті, які вживаються для вираження інтенсивності вияву позначуваної ознаки, дії, почуття, великої кількості і под. Такі повтори можуть виражати граматичне значення, але в українській мові вони не граматикалізовані. Повтор може зреалізуватися в явищах ампліфікації, плеоназму, тавтології тощо [Тараненко 2004: 496].

Кожне наступне вживання тієї самої лексеми сприяє нарощенню смислів, тобто розвитку особливості, релевантної тільки для певного тексту семантичної структури повторюваного слова, яка на відміну від словниково запрограмованої характеризується індивідуальністю і не може бути відтвореною у своїй цілісності в інших текстах, що й засвідчує її контекстуальну закріпленість. Це в першу чергу торкається слів ключових і тематичних, специфіка яких відображена в їхніх назвах: вони позначають поняття вузлові для сюжетно-тематичного руху твору [Загнітко 2001: 447].

І.В. Соколова зауважує, що повтор має вплив на реалізацію прагматико-комунікативної настанови мовця, і пропонує дослідження повтору на фоно-морфологічному та лексико-синтаксичному рівнях, а також як ізоморфного явища у міжрівневій взаємодії [Соколова 2002]. С.Є. Балашова стверджує, що повтор як художній прийом наділений особливими можливостями для виділення основної думки, посилення емоційності, побудови тексту, тому використання цього прийому митцями слова стає предметом подальшого вивчення його функційних можливостей [Балашова 2008: 8]. Дослідниця пропонує тривірневу організацію системи повторів, що ґрунтується на лінгвістичному підході: звукові, словесно-образні й сюжетні повтори. З-поміж словесно-образних повторів, уживаних у художньому мовленні, С.Є. Балашова виокремлює такі різновиди: 1) повтор, що служить для посилення емоційно-експресивної виразності мовлення; 2) повтор портретних деталей; 3) повтор епітета; 4) повтор найчастотніших способів психофізичної характеристики персонажу. Сюжетні ж повтори в роботі переважно зосереджено в межах повтору ситуації (наприклад, ситуації вибору, ситуації подолання труднощів, ситуації протистояння людей тощо).

З.П. Куликова пропонує класифікацію повтору, що ґрунтується на протиставленні двох його різновидів – експліцитного та прихованого. До експліцитного, або матеріально вираженого, належать фонетичний, словотвірний, лексичний, синтаксичний повтор. Прихований, або матеріально не виражений, повтор передбачає повторення основної семантики слів. Це повтор семантичний, що будується на неодноразовому вживанні слів, пов'язаних синонімічними, антонімічними, гіперо-гіпонімічними відношеннями, відношеннями семантичної похідності та несумісності [Куликова 2007: 4]. Щодо функційних особливостей уживання повтору, то спостереження З.П. Куликової зводяться до висновків, що в поетичних текстах повтор, окрім постійних функцій посилення й актуалізації семантики ключового поняття або висловлення загалом, виконує такі функції: функцію гармонізації вірша, зображально-виражальну (експресивну), ритмо- та римоутворювальну, композиційну, смислоутворювальну, бере участь в передачі нової інформації, виступає як засіб мовної гри [Куликова 2007: 5].

А.Ф. Папіна вибудовує систему типів та видів повтору в художніх текстах з урахуванням мовних рівнів і закономірностей їхнього вияву. Для аналізу повторів опорних, ключових рядів тексту дослідниця виділяє такі типи: 1. Повтори спільнокореневих слів із найменшими змінами семантики, але з можливостями позиційних змін. До цього типу А.Ф. Папіна зараховує три види: 1) точний, або повний повтор; 2) парадигматичний повтор; 3) дериваційний повтор (змінює спосіб творення слів); 2. Повтори з нерівнорядністю лексико-семантичною й позиційною: 1) синонімічний повтор; 2) антонімічний повтор; 3) перифрастичний повтор; 4) гіпонімічний повтор; 5) омонімічний та неонімічний повтор; 6) паронімічний повтор; 7) семантичний повтор; 3. Повтори граматичні в тексті з послідовним і паралельним зв'язком: 1) анафоричний займенниковий повтор; 2) граматичний повтор засобів вираження кожної з п'яти категорій: учасників комунікативного акту, учасників подій, події, часу (і виду), простору й оцінки (раціональної та ірраціональної, аксіологічної). Ірраціональна (аксіологічна) оцінка користується також і звуковим повтором (звуковим символізмом) [Папіна 2002: 61-62].

Ліричні повтори В.М. Жирмунський поділяє на: 1) простий повтор слів; 2) повтор кореня з варіацією форми; 3) анафора, або єдинопочаток, що часто супроводжується ритміко-синтаксичним паралелізмом; 4) синтаксичний повтор; 5) повтор лейтмотивів; 6) внутрішній, або смисловий повтор («синонімічна варіація»); 7) тавтологічний повтор [Жирмунський 1996].

А.П. Загнітко, звертаючи увагу на реалізацію повтору в тексті, зупиняється на таких його основних функційних і класифікаційних типах [Загнітко 2006: 203-206]: 1. На звуковому рівні організації вірша повтор окремих елементів або їхніх сполук увиразнює ліричну емоцію, «виступає текстотворчим засобом, який концентрує навколо себе всі інші компоненти» [Загнітко 2001: 440]; 2. На лексичному рівні повтори представлені чи не найбагатше – як на рівні автосемантичної, так і на рівні синсемантичної лексики, причому відбувається накладання типології повторів на граматичному рівні (морфології і синтаксису). Повтори на

власне-лексичному рівні реалізуються в абсолютних повторах, синонімічних, омонімічних, антонімічних, а також в паронимазії; 3. На морфологічному рівні (актуалізується повтор тієї чи іншої граматичної форми слова, повтор твірної основи, коли зміст увиразнюється парадигмою граматичних форм); 4. Перехід до актуалізації повторів на синтаксичному рівні відбувається через полісиндетон – повтор сполучників.

У дослідженні Т.В. Жук за основу прийнято класифікацію повторів за характером їхньої структурної організації. За цим критерієм дослідниця виділяє: а) простий контактний повтор, який може бути виражений двочленним або тричленним сполученням слів, що виражають емоційно-оцінну тональність висловлюваного; б) розширений повтор – повторення мовної одиниці з конотаціями, які доповнюють чи розширюють її зміст; в) кільцевий повтор – повторення мовної одиниці на початку і в кінці оповіді; г) повтор-підхоплення – повторення кінцевого елемента одного висловлювання на початку другого висловлювання; ґ) ланцюжковий повтор – повторення мовних одиниць однієї за одною. Щодо структурної організації авторка пропонує розрізняти такі види лексичних повторів: контактний / дистантний, концентрований / перманентний. Відповідно до розуміння лексичного повтору як поліфункційного засобу семантичного зв'язку тексту Т.В. Жук виокремлює такі види: а) номінаційно-ланцюжковий повтор; б) тотожний лексичний повтор; в) синонімічний повтор; г) антонімічний повтор [Жук 2005: 8-9].

За місцем розташування повторюваних компонентів у тексті, або за лінеарністю, доцільно виділяти такі типи повтору: 1) контактний повтор – це повторення слів, фраз тощо, розташованих поруч; 2) сумісний повтор – це відтворення слів, словосполучень та ін., розташованих поруч, але таких, що входять у різні словосполучення або речення. Основна мета його – виконання синтаксичної функції поширення слова, підвищення емоційно-сислової значущості окремої лексеми та под.; 3) дистантний повтор – це відтворення слів, синтаксичних конструкцій і под., віддалених одне від одного словом, групою слів, реченням, а іноді – цілим текстовим уривком.

Для встановлення типології повтору важливим буде також встановити функційні різновиди повтору. З-поміж основних функцій повтору І.В. Соколова виділяє такі: інтегративна, інформативна, акумулятивна, акцентувальна, оцінна, топікова. У роботі «Прагматико-комунікативні характеристики категорії повтору в текстах-анонсах» дослідниця зауважує, що функційне навантаження повтору, його структурно-семантичні характеристики та кількісні параметри визначаються прагматичною настановою тексту [Соколова 2002: 4].

Отже, для встановлення цілісної типології повтору, на наш погляд, до наявних на сьогодні класифікаційних параметрів повтору варто додати ще такі: 1) психолінгвістичний критерій, згідно з яким повтори доцільно поділяти на: а) нормативні (такі, що не порушують норм літературної мови); б) патологічні (зумовлені порушенням мовлення, наприклад, заїканням); 2) специфіку мовного вираження: а) внутрішньомовні повтори, або одномовні (такі, що характеризуються повтором лінгвістичних одиниць в межах однієї мови), б) білінгвальні, або двомовні, (повтори, зумовлені впливом білінгвізму), в) міжмовні (повтор лексем із різних мов, які в перекладі позначають одне й те саме поняття), наприклад, міжмовний повтор українського слова *чашка* та французького *la tasse*: *Запашний, міцнозварений фарс / У байдужості чашку наллє / Il a mis le café dans la tasse / Il a mis le sucre dans le café au lait...* (М. Соколян «Dejeuner du matin»).

Отже, враховуючи структурно-стилістичний критерій, особливості мовного вираження, специфіку лінеарності, семантичне наповнення, точність відтворення мовних одиниць, функційні різновиди, психолінгвістичний критерій, експлікацію, частотність уживання в тексті, пропонуємо таку типологію повтору:

I. За структурно-стилістичним критерієм (за виявом у межах художніх тропів, стилістичних фігур):

I.1. Ітеративні повтори: епаналепса, епанастрофа, анафора, епіфора, цикл (кільце, кільцевий анадиплозис, анепіфора), рефрен, симплока, ампліфікація.

I.2. Фонетичні: алітерація, асонанс, рима (односкладова / двоскладова / дактилічна; точна / неточна), паронимазія, анномінація, поліптот, ономатопоєа (ономатопоєа, звуконаслідування); музика поетичного слова.

I.3. Синтаксичні: паралелізм, хіазм, полісиндетон.

I.4. Емфатичні: градація (ступенювання), епексегеза, дієреза.

I.5. Патетичні: епанортоза.

II. За мовним рівнем:

II.1. Фонетичні: алітерація, асонанс, артикуляційно-асоціативний повтор.

II.2. Лексичні: синонімічний, антонімічний, перифрастичний, гіпонімічний, омонімічний (повтор омографів, омоформ), неонімічний, паронімічний, оказіональний (індивідуально-авторський), тавтологія.

II.3. Словотвірні: дериваційний, парадигматичний.

II.4. Морфологічні: повтор самостійних частин мови (іменниковий, прикметниковий, займенниковий, прислівниковий, числівниковий, дієслівний, дієприкметниковий, дієприслівниковий), повтор несамостійних частин мови (прийменниковий, сполучниковий, повтор часток), вигуківий.

II.5. Синтаксичні: анафоричний предметно-займенниковий; анафоричний займенниково-займенниковий; непредметно-прономінальний; анафоричний повтор із замінниками-скріпами – займенниковими прислівниками; катафоричний; антиципація; повтор суб'єктної синтаксеми; повтор предикатної синтаксеми; повтор об'єктних та обставинних поширювачів; дублювання синтаксичних структу; повтори, що змінюють свою синтаксичну функцію в реченні; повтор словосполучень; повтор речень тощо.

III. За точністю відтворення мовних одиниць:

- III.1. Повні (точні).
- III.2. Неповні (часткові).
- IV. Відповідно до функцій у мові:
 - IV.1. Композиційні.
 - IV.2. Емоційно-експресивні.
 - IV.3. Ритмоутворювальні.
 - IV.4. Римоутворювальні.
 - IV.5. Смыслоутворювальні.
 - IV.6. Засіб мовної гри.
 - IV.7. Засіб утримання вертикальної лінійної зв'язаності частин складного синтаксичного цілого, засіб творення когезії в тексті.
 - IV.8. Засіб творення ланцюгового синтаксичного зв'язку.
 - IV.9. Засіб формування конекторних рядів усіх п'яти глобальних категорій тексту.
 - IV.10. Актуалізація семантики ключового поняття або висловлення загалом.
 - IV.11. Функція гармонізації вірша.
 - IV.12. Реалізація прагматико-комунікативної настанови мовця.
- V. За лінеарністю (за місцем розташування повторюваних компонентів):
 - V.1. Контактні.
 - V.2. Сумісні.
 - V.3. Дистантні.
- VI. За семантикою:
 - VI.1. Повтор, що передає семантику роздумів, сумнівів, вагань мовця.
 - VI.2. Повтор, який позначає інтенсивність вияву позначуваної ознаки, дії, почуття, великої кількості і под.
 - VI.3. Повтор лейтмотивів.
 - VI.4. Сюжетний повтор.
 - VI.5. Інтертекстуальний повтор тощо.
- VII. За психолінгвістичним критерієм:
 - VII.1. Нормативні повтори.
 - VII.2. Патологічні повтори.
- VIII. За специфікою мовного вираження:
 - VIII.1. Внутрішньомовні (одномовні).
 - VIII.2. Білінгвальні.
 - VIII.3. Міжмовні.
- IX. За експліцитністю (виявом у творі):
 - IX.1. Імпліцитні.
 - IX.2. Експліцитні.
- X. За частотністю вживання в тексті:
 - X.1. Концентрований повтор.
 - X.2. Перманентний повтор.

Підсумовуючи результати спостережень, відзначимо, що повторення слів – це лише один зі способів загального прагнення емоційного мовлення до нагнітання однорідних і водночас різних за силою експресивних засобів. Пропонована стаття може слугувати матеріалом для встановлення стилістичного навантаження повтору в художньому мовленні, для аналізу ідіостилу окремих митців слова.

Література

- Балашова С.Е. Виды и функции повторов в творчестве М.А. Шолохова [Текст] / С.Е. Балашова: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.01.01 / Моск. гос. гуманитар. ун-т им. М.А. Шолохова. – Москва, 2008. – 20 с.
- Жирмунский В.М. Введение в литературоведение [Текст] / В.М. Жирмунский: Курс лекций / Санкт-Петербургский гос. ун-т / З.И. Плавский (ред.), В.В. Жирмунская (ред.). – СПб., 1996. – 440 с. – ISBN 5-288-01445-0.
- Жук Т.В. Лексичний та синтаксичний повтор в українській народній творчості (на матеріалі українських народних казок) / Т.В. Жук: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.01 [Текст] / Тетяна Василівна Жук; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2005. – 18 с. – укр.
- Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис [Текст] / А.П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с. – Бібліогр.: с. 553-613. – ISBN 966-7277-90-9.
- Загнітко А.П. Лінгвістика тексту: Теорія і практикум. Науково-навчальний посібник [Текст] / А.П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – 289 с. – Бібліогр.: с. 260-288. – ISBN 966-639-272-2.
- Куликова З.П. Повтор как средство экспрессивности и гармонизации поэтических текстов М. Цветаевой и Р.М. Рильке [Текст] / З.П. Куликова: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.19 / Педагогический институт ФГОУ ВПО «Южный федеральный университет». – Ростов-на-Дону, 2007. – 21 с.

Маліновський Е.Ф. Типи простого контактного повтору в сучасній англійській мові [Текст] / Е.Ф. Маліновський // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2004. – № 17. – С. 178-180. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.

Папина А.Ф. Текст: его единицы и глобальные категории [Текст] / А.Ф. Папина: Учебник для студентов-журналистов и филологов. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 368 с. – Библиогр.: в конце разделов. – ISBN 5-354-00062-9.

Соколова І.В. Прагматико-комунікативні характеристики категорії повтору в текстах-анонсах [Текст] / І.В. Соколова: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Харківський національний ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2002. – 19 с.

Тараненко О.О. Повтор [Текст] / О.О. Тараненко // Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. – С. 496.

В статье прослежена эволюция лингвистических взглядов на художественный повтор и его квалификационные признаки. Предложены основные критерии составления типологии повтора и предложена собственная типология повтора с учётом структурно-стилистического критерия, особенностей языкового выражения, специфики линейности, семантического наполнения, точности воспроизведения языковых единиц, функциональных разновидностей, психолингвистического критерия, экспликации, частоты употребления в тексте и др.

Ключевые слова: повтор, типология повтора, стилистическая фигура.

In the article the evolution of linguistics views to artistic repetition and qualifying signs of the repetition are traced. The basic criteria of compilation of the typology of repetition and the own typology of repetition, taking into account structurally-stylistic criterion, features of linguistic expression, specific of linearity, semantic filling, accuracy of reproduction of linguistic units, functional varieties, psycholinguistic criterion, explication, the frequency of use in text is given.

Key words: repetition, tipology of repetition, stylistic figure.

Надійшла до редакції 14 січня 2010 року.

Любомира Гнатюк

ББК 81.2 Ук — 7

УДК 811.161.2'371

ПРАГМАТИЧНІ Й ФУНКЦІОНАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ІРОНІЇ ЯК ЗАСОБУ МІЖСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті розглянуто іронію як лінгвістичне явище в структурі прагматики міжособистісного спілкування. Окреслюються функціонально-комунікативні особливості іронічних висловлень, розмежовується іронія як лінгвістичне явище та іронія як стилістичний прийом.

Ключові слова: іронія, опосередковані ілюкції, пресупозиція, максима такту, міжособистісне спілкування.

Функціонально-прагматична модель спілкування передбачає вибір мовленнєвих засобів з наявного фонду для вираження своєї думки найбільш чітко, красиво, вдало для досягнення найбільшого запланованого прагматичного результату. Саме з цією метою, як це прийнято вважати у сучасній прагматично налаштованій лінгвістиці, адресант часто уникає прямих висловлень, надаючи перевагу мовленнєвим актам з дещо завуальованим значенням: виражає свій комунікативний намір нечітко, залишаючи слухачеві право вибору, для “пом’якшення прохань, питань і зауважень або для того, щоб сказати адресату неприємне, уникнувши неприємних наслідків для себе” [Арутюнова 1981: 332]. Дослідники опосередкованих ілюкцій справедливо вважають, що “непрямий мовленнєвий акт може бути комунікативно значно гнучкішим і дієвішим, аніж прямий. У певних ситуаціях буквальный мовленнєвий акт може виявитися недостатньо сильним для досягнення комунікативних цілей, і внаслідок цього в намір мовця входить творення іншого – небуквального мовленнєвого акту” [Бацевич 2004: 55]. Так, скажімо, вислів “Я піду від тебе не пізніше сьомої години”, може бути сприйнятий у відповідних умовах як обіцянка, попередження, погроза, передбачення. У кожному випадку в поєднанні з тією чи іншою ілюкутивною силою буде виражати інший зміст і, таким чином, ми будемо мати справу з різними ілюкутивними актами” [Струк 1992: 8].

Невизначеність, двоїстість сприйняття найбільшою мірою притаманні природі іронії.

Іронія – явище наскрізь прагматичне. Вона являє собою неординарний спосіб формулювання висловлення, в якому має місце “узгодження реплік за їх ілюкутивною функцією, умовами успішності

© Гнатюк Л., 2010